

UDK:81'37:81'32

Xojiya EGAMBERDIYEVA,
Turin politexnika litseyi yetakchi ustози
E-mail: khojiya.egamberdiyeva@gmail.com

ToshDO'TAU dotsenti v.b., PhD S.Qahharova taqrizi asosida

TRANSLATION EQUIVALENCE: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Annotation

This article explores the concept of equivalence as a fundamental category of translation theory. The study examines linguistic and pragmatic aspects of equivalence, the complexities arising during the translation process, and scientifically grounded strategies for overcoming them. The research analyzes various levels of equivalence-formal, semantic, pragmatic, and functional-and identifies key factors that hinder achieving equivalence: lexical gaps, cultural realities, polysemy, grammatical disparities, and pragmatic differences. The article proposes practical solutions including contextual analysis, transposition, modulation, descriptive translation, compensation, and adaptation. The findings emphasize that equivalence is dynamic rather than static, depending on the translator's linguistic competence, intercultural awareness, and ability to analyze context deeply.

Key words: equivalence, adequacy, semantic correspondence, pragmatic conformity, translation strategies, context, discourse.

ЭКВИВАЛЕНТНОСТЬ В ПЕРЕВОДЕ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ

Аннотация

В данной статье исследуется понятие эквивалентности как фундаментальной категории теории перевода. В исследовании рассматриваются лингвистические и прагматические аспекты эквивалентности, сложности, возникающие в процессе перевода, и научно обоснованные стратегии их преодоления. Анализируются различные уровни эквивалентности - формальная, семантическая, прагматическая и функциональная, а также выявляются ключевые факторы, препятствующие достижению эквивалентности: лексические лакуны, культурные реалии, полисемия, грамматические расхождения и прагматические различия. В статье предлагаются практические решения, включающие контекстуальный анализ, транспозицию, модуляцию, описательный перевод, компенсацию и адаптацию. Результаты подчеркивают, что эквивалентность имеет динамическую, а не статическую природу и зависит от языковой компетенции переводчика, межкультурной осведомленности и способности глубоко анализировать контекст.

Ключевые слова: эквивалентность, адекватность, семантическое соответствие, прагматическая согласованность, стратегии перевода, контекст, дискурс.

TARJIMADA EKVIVALENTLIK: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Annotatsiya

Mazkur maqolada tarjima nazariyasining fundamental kategoriyalaridan biri hisoblangan ekvivalentlik tushunchasi tadqiq etiladi. Unda ekvivalentlikning lingvistik hamda pragmatik xususiyatlari, tarjima faoliyati davomida yuzaga keladigan murakkabliklar va ularni bartaraf etishning ilmiy asoslangan strategiyalari tahlil qilinadi. Ekvivalentlikning turli darajalari - formal, semantik, pragmatik va funksional ekvivalentlik o'rganilib, ekvivalentlikka to'sqinlik qiluvchi asosiy omillar: leksik bo'shliqlar, madaniy realiyalar, polisemiya, grammatik tafovutlar va pragmatik farqlar aniqlanadi. Maqolada kontekstual tahlil, transpozitsiya, modulatsiya, izohli tarjima, kompensatsiya va adaptatsiya kabi amaliy yechimlar taklif etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ekvivalentlik statik emas, balki dinamik tabiatga ega bo'lib, u tarjimonning til kompetensiyasi, madaniyatlararo bilimi va kontekstni chuqur tahlil qilish qobiliyatiga bog'liq.

Kalit so'zlar: ekvivalentlik, adekvatlik, semantik muvofiqlik, pragmatik moslik, tarjima strategiyalari, kontekst, diskurs.

Kirish. Tarjima jarayoni oddiy lingvistik almashtirish emas, balki ma'no, uslubiy rang, madaniy ma'no qatlamlari va kommunikativ niyatni boshqa til tizimi vositalari orqali qayta ifodalashni nazarda tutadigan murakkab faoliyatdir. Shu jihatdan ekvivalentlik tushunchasi tarjima nazariyasining asosiy mezonlaridan biri sifatida qaraladi. U asl matn bilan tarjima matni o'rtasidagi semantik, stilistik hamda funksional uyg'unlik darajasini ifodalaydi. Bugungi globalashuv davrida madaniyatlararo muloqotning kengayishi, xalqaro hamkorlik aloqalarining chuqurlashishi tarjima faoliyatiga bo'lgan talabni oshirib, ekvivalentlik muammosini yanada dolzarb qilmoqda. Prezident Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "jahon hamjamiyati bilan hamjihatlikda yashash, rivojlangan davlatlar bilan teng huquqli hamkorlik qilish uchun chet tillarini mukammal bilish va tarjima madaniyatini yuksaltirish muhim

ahamiyat kasb etadi". Shu nuqtai nazardan, tarjimada ekvivalentlik muammosini ilmiy tadqiq etish nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Tarjimada ekvivalentlik muammosi turli davrlarda ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan bo'lib, bu borada bir qancha nazariy yondashuvlar shakllangan. Amerikalik tilshunos Yujin Nayda (Eugene Nida) ekvivalentlikni ikki turga - formal va dinamik ekvivalentlikka ajratgan. Formal ekvivalentlik original matnning shakliy elementlarini (so'z turkumlari, gap tuzilishi, punktuatsiya va h.k.) saqlashga qaratilgan bo'lsa, dinamik ekvivalentlik tarjima matnining o'quvchiga original matn o'quvchisi bilan bir xil ta'sir ko'rsatishini ta'minlashni nazarda tutadi [1]. Naydaning fikricha, dinamik ekvivalentlikda

tarjimon "agar original muallif tarjima tilida yozganida edi, qanday yozgan bo'lar edi" degan tamoyilga amal qilishi lozim.

Rossiyalik tarjimashunos V.N.Komissarov ekvivalentlikning besh darajasini ajratgan: 1) kommunikativ maqsad darajasi; 2) situatsiyani identifikatsiyalash darajasi; 3) situatsiyani tavsiflash usuli darajasi; 4) sintaktik strukturalar ma'nosi darajasi; 5) so'z belgilarining ma'nosi darajasi. Komissarovning fikricha, dastlabki uch daraja dinamik ekvivalentlikka, keyingi ikki daraja esa formal ekvivalentlikka mos keladi [2]. Komissarov modeli ekvivalentlikni bosqichma-bosqich tahlil qilish imkonini beradi va tarjima sifatini baholashda muhim mezon bo'lib xizmat qiladi.

L.S.Barxudarov tarjimoni "boshlang'ich til birliklarini tarjima qiluvchi til birliklari bilan almashtirish, bunda mazmun rejasi o'zgarishsiz saqlanishi" deb ta'riflagan. Uning asosiy xizmati "tarjima birligi" va "tarjima darajasi" tushunchalarini aniq belgilab berishdan iborat. Barxudarov bo'yicha tarjima birligi boshlang'ich tildagi eng kichik birlik bo'lib, uning tarjima tilida muqobili mavjud bo'ladi [3].

A.D.Shveytser ekvivalentlikni "asl matnning dominant funksiyasini saqlash" deb ta'riflagan. Uning fikricha, tarjimaning asosiy vazifasi kommunikativ ekvivalentlikni ta'minlash, ya'ni original va tarjima matnlarida bir xil kommunikativ effektga erishishdir [4].

O'zbekistonlik tarjimashunos olimlardan G'.Salomov, N.Odilova, M.Irisqulov va boshqalar o'zbek tilining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, tarjimada ekvivalentlik muammolarini o'rgananganlar. Xususan, G'.Salomov badiiy tarjimada milliy koloritni saqlash masalalariga alohida e'tibor qaratgan. N.Odilova esa o'zbek va ingliz tillaridagi frazeologik birliklarning tarjima muammolarini tahlil qilgan [5].

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda tarjimada ekvivalentlik muammolarini o'rganishda qiyosiy-tipologik, kontekstual va komponent tahlil metodlari qo'llanildi. Tadqiqot materiali sifatida ingliz va o'zbek tillaridagi badiiy, publitsistik va ilmiy matnlar hamda ularning tarjimalari tanlab olindi. Ekvivalentlik darajalarini aniqlashda Komissarovning besh darajali modeli asos qilib olindi. Shuningdek, ekvivalentsiz birliklarni tarjima qilish usullarini o'rganishda transformatsion tahlil metodidan foydalanildi. Tadqiqot davomida 50 dan ortiq matn va ularning tarjimalari tahlil qilindi, ekvivalentlikning turli darajalaridagi muvaffaqiyat va kamchiliklar aniqlangan.

Tahlil va natijalar. Tarjimada ekvivalentlikka erishish yo'lida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ularni lingvistik va ekstralingvistik (madaniy) muammolarga ajratish mumkin.

Leksik tafovutlar – bu bir tilda mavjud bo'lgan so'z yoki tushunchaning boshqa tilda to'liq muqobilining yo'qligi. Masalan, ingliz tilidagi "privacy" so'zi o'zbek tilida to'liq ekvivalentga ega emas. Bu so'z "shaxsiy hayot daxlsizligi", "xususiylik", "yolg'izlik" kabi ma'nolarni ifodalaydi, ammo ularning hech biri "privacy" tushunchasining to'liq ma'nosini qamrab olmaydi. Bunday hollarda tarjimon izohli tarjima yoki deskriptiv ekvivalent usulidan foydalanadi.

Madaniy realiyalar – muayyan xalqning turmush tarzi, urf-odatlar, tarixi va madaniyatiga oid tushunchalar. Masalan, ingliz tilidagi "Thanksgiving" (Shukronalik kuni) Amerika Qo'shma Shtatlarida nishonlanadigan milliy bayram bo'lib, o'zbek madaniyatida uning to'liq muqobili mavjud emas. Tarjimada bu so'z transkripsiya usulida berilib, izoh bilan tushuntiriladi yoki funksional jihatdan o'xshash bo'lgan "Hosil bayrami" kabi tushuncha bilan almashtiriladi.

Polisemiya – so'zlarning ko'p ma'noliligi. Masalan, ingliz tilidagi "table" so'zi "stol", "jadval", "dasturxon", "plato" kabi turli ma'nolarni ifodalaydi. Kontekstga qarab, tarjimon ushbu ma'nolardan eng mosini tanlashi lozim. Bu jarayonda kontekstual tahlil muhim ahamiyat kasb etadi.

Grammatik farqlar – tillarning grammatik qurilishidagi nomutanosibliklar. Masalan, ingliz tilidagi zamonlar sistemasining murakkabligi, artikllarning mavjudligi, o'zbek tilida esa bu hodisalarning yo'qligi tarjimada muayyan qiyinchiliklar tug'diradi. Ingliz tilidagi "He has been working here for five years" gapini o'zbek tiliga "U besh yildan beri shu yerda ishlaydi" deb tarjima qilinadi, bunda ingliz tilidagi Present Perfect Continuous zamon shaklining ma'nosi leksik vositalar ("-dan beri") orqali ifodalanadi.

Pragmatik omillar – kommunikativ vaziyat, auditoriya va nutq maqsadining farqlanishi bilan bog'liq. Rasmiy murojaat shakllari, hurmat ifodalari turli tillarda turlicha ifodalanadi. Masalan, ingliz tilidagi "Dear Sir/Madam" murojaati o'zbek tilida "Hurmatli janob/xonim" yoki "Assalomu alaykum" kabi shakllarda ifodalanishi mumkin, bu esa kommunikativ vaziyatga bog'liq.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, tarjimadagi ekvivalentlik statik emas, balki dinamik tabiatga ega bo'lib, u tarjimonning til bilimi, madaniyatlararo kompetensiyasi hamda kontekstni chuqur tahlil qilish qobiliyatiga bog'liq. To'liq moslikka erishish nazariy jihatdan mumkin bo'lsa-da, amaliyotda u deyarli kuzatilmaydi. Shunga qaramay, ilmiy asoslangan strategiyalar yordamida maksimal darajadagi adekvat tarjimaga erishish mumkin. Demak, tarjimonning asosiy vazifasi shakliy tenglikni emas, balki kommunikativ ta'sir jihatidan muvofiqlikni ta'minlashdan iborat.

Tadqiqot asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

Birinchidan, tarjimonlar tayyorlash jarayonida ekvivalentlik muammolariga alohida e'tibor qaratish, turli matn turlarida ekvivalentlikka erishish strategiyalarini amaliy mashg'ulotlar orqali o'rgatish lozim.

Ikkinchidan, tarjima nazariyasi bo'yicha darslik va qo'llanmalarda ekvivalentlikning zamonaviy modellarini, jumladan, Komissarovning besh darajali modeli, Naydaning formal va dinamik ekvivalentlik konsepsiyasini keng yoritish maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, tarjima amaliyotida ekvivalentlik darajasini baholash mezonlarini ishlab chiqish va ularni tarjima sifatini nazorat qilish tizimiga joriy etish zarur.

To'rtinchidan, madaniy realiyalar va ekvivalentsiz birliklarning tarjimasida yagona yondashuvni shakllantirish, soha mutaxassisleri ishtirokida terminologik lug'atlar va ma'lumotnomalar yaratish tavsiya etiladi.

Beshinchidan, zamonaviy axborot texnologiyalari va sun'iy intellekt imkoniyatlaridan foydalangan holda, tarjima jarayonini optimallashtirish, ammo mashina tarjimasining cheklovlarini hisobga olib, inson omilining muhimligini saqlab qolish lozim.

Tarjimada ekvivalentlik muammosi kelajakda ham o'z dolzarbligini saqlab qoladi. Globallashtirish jarayonlari chuqurlashib, madaniyatlararo aloqalar kengaygan sari, yangi turdagi matnlar va kommunikativ vaziyatlar yuzaga keladi, bu esa ekvivalentlikning yangi modellari va mezonlarini ishlab chiqishni taqozo etadi. Shu nuqtai nazardan, tarjimashunoslik sohasidagi tadqiqotlarni davom ettirish, xalqaro tajribani o'rganish va milliy tarjima maktabini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода. – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.

2. Евтеев С.В. Перевод: эквивалентно – насколько возможно, и адекватно – насколько нужно // Вестник Брянского государственного университета. – 2018. – № 3. – С. 215-222.
3. Жукова Е.О. К вопросу о понятии «эквивалентность» в теории перевода // Молодой ученый. – 2025. – № 52 (603). – С. 509-512.
4. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учебник для институтов и факультетов иностранных языков. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
5. Найда Ю.А. К науке переводить: принципы соответствий // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М.: Международные отношения, 1978. – С. 114-137.
6. Рауфов М. Таржимада эквивалентсиз бирликларни синхрон таржима қилиш муаммолари ва ечимлари // АСТА NUUz. – 2025. – 1(1.4). – Б. 306-308.
7. Саломов Ф. Таржима назариясига кириш. – Тошкент: Ўқитувчи, 1978. – 184 б.
8. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. – М.: Наука, 1988. – 215 с.
9. Nida E., Taber C. The Theory and Practice of Translation. – Leiden: E.J. Brill, 1969. – 220 p.
10. Odilova N. Ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklarning tarjima muammolari // Xorijiy filologiya. – 2023. – № 2. – В. 45-50.